

ספק מוקצה בשבת ובי"ו

מחלוקת תנאים בספק מוכן והלכה להחמיר כר' יהושע

בירור דעת הרשב"א

לרשב"א דווקא במקום שיש צד דאורייתא בספק

6. חדושי הרשב"א מסכת ביצה דף כד עמוד ב

ספק נעשו כמי שנצודו בי"ט ואסורין דספק הכין אסור. ודוקא בהכין שאפשר שהוכן ע"י מלאכה דאורייתא כצידה ולקיסה. הא בספק הכין דרבנן כתחומין לא, והיינו גוי שהביא דורון לישראל בשאין במינו במחובר דהבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר, ובעובדא דליפתא דאתא למחוזא ושרינהו רבא לפי שאין הגוי צריך הכן ופולוגתא היא בירושלמי וקי"ל כמ"ד אין הגוי צריך הכן.

תמיהה על הרשב"א מריש ביצה

7. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ב הלכה ו

והרשב"א... ואני תמה מזה שאם כן ספק ביצה אם נולדה ביום טוב או מערב יום טוב למה היא אסורה ובודאי שאסורה היא כמו שכתבתי פרק ראשון וכן פסק הוא עצמו ז"ל ועוד דברייא דאין צדין סתמא מתניא ספק מוכן רבן גמליאל מתיר ור' יהושע אוסר ואמר שמואל הלכה כר' יהושע וכולא סוגין דפ"ק מוכחא דספק נולד להחמיר ודבריו צ"ע. ונראין דברי רבינו שלא חלק:

ישב התמיהה לרשב"א שסובר כבית המקדש בריש ביצה

8. לחם משנה הלכות יום טוב פרק ב הלכה ו

ועל מה שתמה עליו ה"ה ז"ל שאם כן ספק ביצה אם נולדה וכו' יש לתרץ דאע"ג דיו"ט בעלמא אינו נוגע כלל בדבר של תורה מכל מקום ביום טוב אחר השבת נוגע בדבר של תורה וכולה חזא גזרה היא.

ויש לתמוה לדברי ה"ה ז"ל דלא סבירא ליה חילוק זה של הרשב"א ז"ל א"כ איך הקשו בגמרא פ"ק דביצה (דף ג') אלא לרב יוסף ולרבי יצחק דאמר משום גזירה ספקא דרבנן הוא וכל ספקא דרבנן לקולא דא"כ בין לרבה בין לר' יצחק ורב יוסף לכ"ע תקשי מתניתין דפ' אין צדין (דף כ"ד) דקתני דמצודות חיה ועוף וכו' דקאמר דספק מוכן אסור דאמאי ספקא דרבנן הוא ולקולא. בשלמא להרשב"א ניחא דספק מוכן דהתם טעמא דאסור דקרוב ליגע בדבר של תורה אבל לה"ה ז"ל דאינו סבור כן אלא דברייא סתם מתניא ובכל ספק מוכן איירי קשה.

וי"ל דלא אמר כן ה"ה ז"ל אלא לפי המסקנא דקאמר רב אשי דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל וה"ה בספקא אסור דהשתא טעמא דספק מוכן הוא משום דבר שיש לו מתירין. או שרצה להחמיר בדבר שיש לו מתירין אבל המקשה שהקשה לרב יצחק ורב יוסף היה סבור החילוק שחילק הרשב"א ז"ל ולא דחק רבינו כפירוש הרשב"א ז"ל אלא שלפי האמת אינן כן במסקנא בתירוצא דרב אשי:

ישב התמיהה לתלות בגדר איסור צידה ביום טוב

9. מאמר מרדכי סימן תצז ס"ק ד

והרשב"א ז"ל לטעמיה דס"ל דצידה בי"ט אסורה ד"ת כמבואר בספרו ע"הק בכמה מקומות.

ישב התמיהה להקל כשלא אתחזק איסורא

10. ב"ת אורח חיים סימן תצז אות ג

ולע"ד נראה דדוקא היכא דאתחזק איסורא כגון דהוה קמן ביצה שנולדה ביום טוב ואחר כך נסתפקו על ביצה אחת אם זאת היא שנולדה ביום טוב אם לאו מחמירין בספיקו וכן בכל ספק נולד היכא דאתחזק איסורא ואף על גב דהוי מדבריהם הולכין אחר ספיקו להחמיר בדבר שיש לו מתירין אבל

1. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ג עמוד ב, ד עמוד א

אמר רבה: לעולם בתרנגולת העומדת לאכילה, וביום טוב שחל להיות אחר השבת עסקינן, ומשום הכנה, וקסבר רבה: כל ביצה דמתילדא האידנא - מאתמול גמרה לה. ורבה לטעמיה, דאמר רבה: מאי דכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו - חול מכין לשבת, וחול מכין ליום טוב, ואין יום טוב מכין לשבת, ואין שבת מכינה ליום טוב.

רב יוסף אמר: גזרה משום פירות הנושרין, אמר ליה אביי: פירות הנושרין טעמא מאי - גזרה שמא יעלה ויתלוש.

רבי יצחק אמר: גזרה משום משקין שזבו. אמר ליה אביי: משקין שזבו טעמא מאי - גזרה שמא יסחוט, היא גופה גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה? - כולה חזא גזרה היא.

מיתיבי: אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביום טוב... וספיקא אסורה. ואם נתערבה באלף - כולן אסורות. בשלמא לרבה דאמר משום הכנה - הוי ספיקא דאורייתא, וכל ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא לרב יוסף ולרבי יצחק, דאמרי משום גזרה, ספיקא דרבנן היא, וכל ספיקא דרבנן לקולא! (אמרי לך): סיפא אתאן לספק טרפה. - אי הכי...

אמר רב פפא: האי תנא - תנא דליטרא קציעות הוא, דאמר: כל דבר שבמנין...

רב אשי אמר: לעולם ספק יום טוב ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו בדרבנן לא בטיל.

2. רש"י מסכת ביצה דף ד עמוד א

רב אשי אמר לעולם - הא דקתני וספקא אסור - ספק יום טוב ספק חול קאמר, ודקשיא לך לרב יוסף ולרבי יצחק ספק דרבנן הוא, ולקולא - הכא אזלינן לחומרא, הואיל ויש לו מתירין למחר.

3. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כד עמוד א

משנה. מצודות חיה ועוף ודגים שעשאן מערב יום טוב - לא יטול מהן ביום טוב, אלא אם כן יודע שנצודו מערב יום טוב. ומעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל, ואמר: מותרין הן, אלא שאין רצוני לקבל הימנו.

גמרא. מעשה לסתור? - חסורי מחסרה והכי קתני: ספק מוכן - אסור, ורבן גמליאל מתיר. ומעשה נמי בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל, ואמר: מותרין הן, אלא שאין רצוני לקבל הימנו. אמר רב יהודה: אמר שמואל: אין הלכה כרבן גמליאל.

לרמב"ם הלכה זו בכל ספק מוכן

4. רמב"ם הלכות יום טוב פרק ב הלכה ו

זימן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים הרי אלו אסורים שאני אומר שמא אותן שזימן פרחו להן ואלו אחרים הן וכל ספק מוכן אסור, זימן שנים ומצא שלשה הכל אסור.

5. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ב הלכה ו

וכתב רבינו וכל ספק מוכן אסור ומחלוקת תנאים היא פ' אין צדין (דף כ"ד) ונפסקה הלכה שם כמי שאוסר. ודע שכל דין מוקצה ונולד בכלל זה והטעם מפני שהוא דבר שיש לו מתירין או שרצו חכמים להחמיר בספק זה.

והני מילי בבהמות ישראל, אבל של א"י לית בהו משום מוקצה, דאין הא"י צריך הכן, אא"כ באו בשביל ישראל שאז אסור.

לפיכך אינו יהודי שהביא בהמה במקולין (פ"א מקום ששם שוחטים הבהמות), אם ידוע שלנות חוץ לתחום בעיר שרובה ישראל. משנ"ב אסורות. ואם ספק, מותרות אפילו באו לצורך ישראל, שהמוקצה הולכים בספיקו להקל.

18. משנה ברורה סימן תצח ס"ק כג

(כג) שהמוקצה הולכים וכו' - ר"ל באיסור של חוץ לתחום וקרי ליה נמי מוקצה אבל בספק מוכן בודאי לחומרא אזלינן וכדלעיל סימן תצ"ז סעיף ג' וד'.

והמחבר בכאן החזיק בשיטת הפוסקים דתחומין קילא ולא מחמירין בספיקה.

וכבר תמהו האחרונים בדבכמה מקומות פסק כדעת הפוסקים להחמיר גם בספק תחומין.

19. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכה סעיף ט

אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור. (למרות שאינו ספק מוכן, כיון שהיה מוכן לאכילת בני מקומו).

20. פרי חדש אורח חיים סימן תצח סעיף ג

גם מה שכתב שבמוקצה הולכים בספיקו להקל אינו מדויק, דהא לאו בספק מוקצה קיימין דהא אין הכן לגוי אלא ספק תחומין היה לו לומר והמחבר סותר את עצמו מכאן להלכות שבת וכמו שכתבתי בסימן תצ"ז סעיף ג' [ד"ה והשתא] יע"ש:

השו"ע כרשב"א שמחמירים במקצה כשיש חשש מלאכה דאורייתא ובענין חוץ לתחום סובר שביו"ט הוא בכל אופן דרבנן.

21. פרי חדש אורח חיים סימן תקפו סעיף כב

אם עכו"ם הביא שופר מחוץ לתחום [תוקעין בו] כו'. קשה מאי איריא "הביא" בדיעבד, אפילו לכתחילה נמי, דאיסור תחומין דרבנן והוה ליה שבות דשבות. אם לא שנאמר דמירי חוץ ל"ב מילין, וכמאן דאמר [רמב"ם שבת כז, א] איסור תחומין דאורייתא. אלא דקשה, דעל כרחך ביום טוב לא אסיר אלא מדרבנן משום דלא מיקרי מלאכה, ודלא כרש"י [ד"ה ופנית] ותוספות דפרק אין דורשין [חגיגה יז, ב ד"ה דכתיב] וכמו שכתבתי לעיל בסימן תצ"ה סעיף ג', וצ"ע:

ספק מוקצה ממחלוקת הפוסקים

22. פרי חדש אורח חיים סימן תצח סעיף ג

ומ"ש הרא"ש והר"ן בבעיא דיש מוקצה לחצי שבת או לא דכיון דהוויא פלוגתא נקטינן להקל במוקצה דרבנן וכ"כ הר"ה והר"ן נמי באפרוח שנולד ביום טוב דכיון דתניא כותיה דמר ות"כ דמר הו"ל ספיקא דרבנן ונקיטי' לקולא אינו סותר למ"ש דהתם ודאי כיון דהוויא פלוגתא נקיטי' ככלל דאית לן בכל התלמוד בשל סופרים הלך אחר המיקל ואין לנו להחמיר אלא בספק דמציאות דבהא חדית רב אשי דנחמיר משום דשל"מ אבל לא בספק דפלוגתא. וכן בבית יוסף רעט, ד'

היכא דלא איתחזק איסורא הולכין להקל בשל דבריהם אפילו בדבר שיש לו מתירין אם לא בכגון ספק נצוד שקרוב ליגע בשל תורה.

11. פרי חדש אורח חיים סימן תצח סעיף ג

וזה זר מאד לומר דסוגיא דפ"ק דביצה מיירי באיתחזק איסורא והתם לא קאמר אלא וספק' אסורה ומפרשים ספק יום טוב ספק חול ומנין לנו לומר מסברתנו שיש ביצה אחרת והו' ביצה משני בצים ועוד הגיע לידי ספר שחיבר הרשב"א... ובשער ד' מבית מועד... בסעיף ד' כ' וז"ל המוצא ביום טוב ביצה בקינה של תרנגולים ונסתפק בה אם נולדה מאמש או היום הרי זו אסורה.

דעת השו"ע

בסימן תצח מוכח שסובר כרמב"ם

12. שולחן ערוך הלכות יום טוב סימן תצח סעיף ג - ד

סעיף ג: אפילו ספק צידה אסור; כגון מצודות חיה דגים ועופות שהיו פרושות מערב יום טוב ולמחר מוציא בהם, אסורים אלא אם כן ידוע שניצודו מבעוד יום. ואם מצא המצודות מקולקלות מבערב יום טוב, בידוע שמערב יום טוב ניצודו.

סעיף ד: ספק מוכן מותר ביום טוב שני משום דהוי ספק ספיקא. והרש"ל, מג"א (ד), גר"ז (ח) אסור אפילו בספק ספיקא.

13. משנה ברורה סימן תצח ס"ק ח

(ח) אסורים - ואפילו בטלטול מיהו לערב מותר באכילה ואפילו בודאי ניצוד היום ולא בעינן בכדי שעושה כיון דלא ניצוד בידי אדם רק ממילא והסכימו הפוסקים דלא דוקא ספק צידה אלא ה"ה כל ספק מוקצה וכ"ש ספק נולד דמחמירין בהו כשל תורה

14. ערך לחם אורח חיים סימן תצח סעיף ד

ד [ביום טוב שני]. הוא פסק כדברי המתירים ספק מוכן אפילו ביום טוב ראשון לפני סימן תצ"ח דין ג' כדעת הרשב"א ז"ל [עבודת הקודש בית מועד שער ה פ"ב הלכה ב]:

ספק מוכן אסור גם בשבת ואינו מחומרות יום טוב

15. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכב סעיף ג-דין

נולד בשבת

פירות שנשרו מן האילן בשבת, אסורים בו ביום ולערב מותרים מיד.

משנ"ב: (ז) אסורין - משום שמא יעלה ויתלוש וגם משום מוקצה דכיון דאיתקצאי מדעתיה בין השמשות דהיה אז מחובר איתקצאי לכולי יומא: כלומר אינו משום 'נולד' כפי שמשמע מכותרת הסימן אלא משום שאכילתו היתה תלויה בעשיית מלאכה⁹

16. שולחן ערוך הלכות שבת סימן שכה סעיף ה

א"י שצד דגים או ליקט פירות לעצמו, אסורים לישראל; ואפי' ספק אם לקטן או צדן היום, אסורים בו ביום. (וכ"כ לענין יום תקטו ג)

בסימן תצח השו"ע מוסק כרשב"א

17. שולחן ערוך הלכות יום טוב סימן תצח סעיף ג

בהמות שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום, הרי אלו מוכנות ולוקחין מהן ושוחטין אותן ביום טוב; אבל הרועות והלנות חוץ לתחום, אם באו ב"ט אין שוחטין אותן ב"ט מפני שהן מוקצין ואין דעת אנשי העיר עליהן.